Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Aralık 2014 Cilt: 16 Sayı: 2 (285-298)

GORİ-GÜRCİSTAN DEPREMİ (1920)

Mustafa Sarı*

ÖZET

Dünyanın önemli deprem kuşağı üzerinde olan Gürcistan sınırları içerisinde bulunan Gori'de 20 Şubat 1920 tarihinde büyük bir deprem meydana geldi. Bütün Gürcistan'ı etkileyen deprem, Gori ve etrafındaki köylerin neredeyse tamamını yok etti. Depremde 200'den fazla insan öldü, çok sayıda kişi de yaralandı. Deprem nedeniyle ön binlerce kişi evsiz kaldı ve açlık, susuzluk ve salgın hastalıklar baş gösterdi. Depreminin oluşturduğu yaraları sarmak için Gürcistan hükümeti bütün imkanlarını seferber etti. Gürcistan halkı basının yardım kampanyaları ile depremzedelere yardım etmeye teşvik edildi. Ölü sayısının çok olmamasına rağmen yıkımın fazla olması ve çok sayıda kişinin depremden etkilenmesi nedeniyle genç Gürcistan Cumhuriyeti, içerisinde bulunduğu siyasî koşulların da etkisiyle bu işin üstesinden gelmekte zorlandı. 1918 yılından beri Kafkasya'da işgalci güç olarak bulunan İngiltere ise depreme adeta kayıtsız kaldı. Bu çalışmada 1920 Gori depreminin nasıl meydana geldiği, depremin yol açtığı hasarlar, depremden sonra alınan önlemler ve yapılan yardımlar ve İngilizlerin ve diğer devletlerin deprem karşısındaki tavrı, İngiliz Arşiv Belgeleri (National Archives of United Kingdom) ve dönemin Gürcü basını ile araştırma/inceleme eserleri incelenerek ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kafkasya, Gürcistan Cumhuriyeti, Gori depremi*

GORI-GEORGIA EARTHQUAKE (1920)

ABSTRACT

A major earthquake on February 20, 1920 occured in Gori in Gorgia, which is on on the world's major earthquake zones. Affected the whole Gorgia, the earthquake destroyed nearly all of Gori and the villages around it. More than 200 people were killed and many a number of people were injured, thousands of people lost their homes and thirst and epidemics erupted. the Georgian government mobilized all its opportunities. Georgian people were persuaded by the press to help the victim of the earthquake. Although there is the large number of dead is more than destruction, and many people are being affected by the earthquake the young Republic of Georgia, with the influence of the political conditions, had difficulties in overcoming the problems. Since 1918, as the occupying power in the Caucasus, England was almost indifferent. In this study, it will be discussed how 1920 Gori earthquake occurred. The damage and the measures taken after the earthquake, and the assistance given after the earthquake, and the attitudes of British and other states towards the earthquake will be discussed by analysing the English Archival Documents (National Archives of United Kingdom) and the period of the Georgian press and research / analysis works.

Key Words: *Caucasia, Republic of Georgia, Gori earthquake*

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, msari@sakarya.edu.tr

1. GİRİŞ

Kafkasya, dünyanın önemli deprem kuşaklarından biri olan Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır. Gürcistan da bu kuşağın bir parçasıdır. Tiflis-Gori hattı ise bu kuşağa bağlı Acara-Tiraleti kemeri üzerindedir. Bu hat üzerinde tarihte büyük depremler meydana gelmiştir. 84, 1682, 1803, 1804, 1805, 1819, 1881,1891, 1912, 1920, 1940, 1958, 1968, 1977 ve 1983 depremleri bunlardan bazılarıdır[1]. Çalışmaya konu olan deprem 20 Şubat 1920 tarihinde Tiflis'in 75 km kuzey-batısında bulunan Gori ve çevresinde meydana gelmiştir.

Tarihte meydana gelen depremler birçok araştırmacının ilgisini çekmiş ve çalışmalara konu edilmiştir. Fakat 1920 yılında Gori'de meydana gelen deprem, tespit edilebildiği kadarıyla ne yurtiçi ne de yurtdışı literatüründe yer almamaktadır. Fakat Otar Varazanashvili, Nino Tsereteli ve Teimuraz Muchadze jeolojik kaygılarla tarafından kaleme alınan "Seismotectonic Conditions and Seismic Risk for Cities in Georgia" adlı makalede Gori depremine kısmen yer verilmiştir. Bu nedenle Arşiv Belgeleri ve depremin meydana geldiği zamandaki Gürcü gazeteleri incelenerek ele alınan bu çalışmanın literatürdeki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Depremin meydana geldiği sırada Gürcistan'ın içerisinde bulunduğu siyasi duruma kısaca değinmek yerinde olacaktır. Gürcistan, 1917 yılında meydana gelen Rus ihtilallerinden doğan boşluktan yararlanarak 1918 Mayıs ayında bağımsızlığını ilan etmesine rağmen[2] kurulduğu günden itibaren büyük devletlerin hegemonyası altına girmiştir. Daha kurulur kurulmaz Almanya'nın güdümüne giren Gürcistan[3], I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı Devleti tarafından kıskaca alınmış[4], savaş sona erince de Gürcistan'da İngiliz işgali süreci başlamıştı[5]. Fakat çok geçmeden İngilizler, 1919 Ağustos ayında başta Tiflis olmak üzere işgal ettiği şehirleri boşalttılar[6]. Buna rağmen Tiflis'te güçlü

---

[1] Otar Varazanashvili, Nino Tsereteli, Teimuraz Muchadze, "Seismotectonic Conditions and Seismic Risk for Cities in Georgia", *Risk Assessment As a Basis for the Forecast and Prevention of Catastrophies*, ed. I. Apostol, W.G. Coldewey, D.L. Barry, D.W.G Reimer, IOS Press, 2008, ss. 26-34, s. 27-30.

[2] National Archives of UK (NA), Air Force (AIR), 1/22282/209/74/2, Stituation in Transcaucasia and Transcaspia (February 1918-September 1919); *The Georgian Messenger*, 23 February 1919, n. 1, s. 3.

[3] David Marshall Lang, *A Modern History of Georg*ia, Weidenfeld and Nicolson, London, 1962, s. 207-207; Wladimir Woytinsky, *La Démocratie Géorgienne*, Librairie Alcan Levy, Paris, 1921, s. 165.

[4] Osmanlı Devleti, Gürcistan Batum Antlaşmaları ile sadece Gürcistan üzerinde değil bütün Kafkasya'da söz sahibi olmuştu. Bu antlaşmalar hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Enis Şahin, *Türkiye ve Maverâ-yı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Ankara, 2002.

[5] İngilizler Kafkasya'yı işgale 17 Kasım 1918'de Bakû ile başladılar (Askeri Tarih Stratejik Etüt Merkezi Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Katalogu (İSH), Kutu: 3, Gömlek: 111, Belge: 111-1; *The Times*, November 19, 1918, n. 41951, s. 16), 24 Aralık'ta Batum ile devam ettiler (NA, Foreign Office (FO), 371/3667, 1919. G.O.C. Britishforce (İstanbul) to War Office (28 December 1918); Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Babıâli Evrak Odası Nezaret Gelen Giden (BEO.NGG), 341112, Batum Mutasarrıfı Cemil Bey'den Dâhiliye Nezareti'ne - 24 Aralık 1918) ve kısa sürede Tiflis de dahil bütün Gürcistan'ın önemli şehirlerini Ocak 1919 başında işgalleri altına aldılar (NA, FO, 371/3667, 1773, British Commander in Chief (Mediterranean) to Admiralty - 2 January 1919).

[6] John Donald Rose, *British Foreign Policy in Relation to Transcaucasia 1918-1921*, Basılmamış Doktora Tezi, University of Toronto, 1985, s. 151.

bir İngiliz misyonu kaldı[7]. 1920 başlarında ise gelişen şartlar çerçevesinde İtilaf Devletleri Gürcistan ve diğer güney Kafkasya cumhuriyetlerini tanıdılar[8]. 1920 Şubat ayında Gori depremi vukua geldiğinde Gürcistan henüz ulus-devlet olma aşamasında ve bağımsızlığını koruma çabasındaydı.

2. DEPREMİN MEYDANA GELİŞİ

20 Şubat 1920'de gece 02:55'de[9] merkezi Gori olmak üzere bütün Gürcistan'da hissedilen şiddetli bir deprem oldu. Bu depremden sonra aynı gün öğleden sonra 14:45'te bölgede ikinci bir sallantı daha meydana geldi[10]. İlk deprem 4.8, ikinci deprem ise 6.2 şiddetindeydi[11]. Her iki deprem de olağandışı bir gürültüyle meydana gelmişti[12]. İlk depremden sonra halk korkudan kendisini dışarı atmış ve bütün geceyi caddelerde geçirmişti. 20 Şubat akşamına kadar da artçı şoklar aralıksız olarak devam etti. Bu artçılar insanlar arasındaki paniğin devam etmesine ve hiç kimsenin evine girememesine neden olmaktaydı[13]. Görgü tanıklarının ifadelerine göre deprem olduğunda dağlarda volkanik bir patlama meydana gelmişti. Bu bilgi doğrulanmasa da deprem sırasında dağların üzerinde gökyüzü fosforik mor ile kaplanmıştı[14].

Deprem, Gori merkez olmak üzere yaklaşık 1.400 km^2 alanı etkilemiştir[15]. Gori'de yaşayan 35.000 insan ve 47 köyde yaşayan 40.000 ile 45.000 arasındaki insan toplamda ise 75.000-80.000 arasındaki insan evsiz kalmıştır[16]. Bunun dışında deprem, bölgedeki hayvanların %80'inin telef olmasına neden olmuştur[17].

Depremde, Gori şehrinde bir kamu binasının dışındaki bütün binalar tamamen ya da kısmen yıkılmıştır[18]. Çöken binalar arasında Şehir Meclisi, postane, spor salonu, kışlalar ve

---

[7] İngiliz hükümeti John Oliver Wardrop'u Ağustos 1919'da Kafkasya İngiliz siyasi Temsilcisi olarak atadı (NA, FO, 371/3662, 114276, Wardrop Memorandum - 4 August 1919).
[8] Lang, *A Modern History of Georg*ia, s. 220.
[9] Bazı kaynaklarda ilk depremin 03:00'de meydana geldiği yazılıdır (*La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 4).
[10] NA, FO, 371/ 4968, E2429, Kartsivadze & Natchavariani - 3 March 1920 - Inclosure Mr. Wardrop (Tiflis) to Foreign Office (2 March 1920); *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.
[11] E Ayhan, E. Alsan, N. Sancaklı, S.B. Üçer, *Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1980, s. 28.
[12] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.
[13] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 5.
[14] *The Near East*, 26 February 1920, n. 64, s. 3. Ayrıca deprem sırasında bazı hadiseler yaşanmıştı. İddialara göre deprem sırasında Goris Djavri Manastırı'nın bulunduğu tepede duman görülmüştür. Bunun dışında Khidistavi köyü yakınlarında iki yeni sülfür şelalesi ortaya çıkmıştır (*Chicago Daily Tribune*, 10 March 1920, s. 4; *The Near East*, 26 February 1920, n. 64, s. 3; *New York Times*, 10 March 1920, s. 17; *Boston Daily Globe*, 10 March 1920, s. 5; *The Washington Post*, 10 March 1920, s. 9; *The Atlanta Constitution*, 10 March 1920, s. 1).
[15] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.
[16] NA, FO, 371/ 4968, E2429, Kartsivadze & Natchavariani - 3 March 1920 - Inclosure Mr. Wardrop (Tiflis) to Foreign Office (2 March 1920); *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1; *The Near East News*, 2 March 1920, n. 68, s. 3.
[17] NA, FO, 371/ 4968, E2429, Kartsivadze & Natchavariani - 3 March 1920 - Inclosure Mr. Wardrop (Tiflis) to Foreign Office (2 March 1920); *The Georgian Mail*, 10 March 1920, n. 32, s. 1; *The Manchester Guardian*, 14 April 1920, s. 11.
[18] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 5; *The Near East*, 22 February 1920, n. 62, s. 1.

hapishane vardır[19]. Bunun dışında eski Gori Kalesi ve Gori Kilisesi de tamamen harabe haline gelmişti.

1920 Gori depreminde şehir merkezinden ziyade köylerin tahrip olduğu görülmektedir[20]. Gori etrafındaki köylerden 47'si depremden zarar görmüştür bunlarında 20 tanesi tamamen yıkılmış 27 tanesinin ise en az %50'si tahrip olmuştu. 20 Şubat depreminde şu köyler tahrip olmuşlardır: Skra, Khidistavi, Okhera, Ateni, Khovle, Upliszikhe, Kvakhvreli, Karagadji, Khelbutani, Sveneti, Tortisa, Karaleti, Medjvriskhevi, Vetlomi, Ruisi, Kareli, Bebnisi, Tiniskhidi, Urbinissi, Tedozminda, Kavissi, Oltissi, Gvarebi, Zedaksovrissi, Doessi, Khandaki, Shindissi, Berbuki, Ortarsheni, Mtekni, Grakali, Sasireti, Barnabiant-Kari, Sakasheti, Avketi, Navisi, Rekha, Akhalsopeli, Zegduleti, Shashvebi, Nazreti, Akhrisi, Patara-Goredjvari, Didi-Goredjvari ve Djebiri[21].

Tiflis'e deprem ile ilgili ilk haberler ulaştığında bölgede yaşayan 80.000 insandan 3.000 kadar ölü ve yaralı olduğu bilgisi gelmişti. Fakat daha sonra bunun tamamen söylenti olduğu ortaya çıkmıştır. Depremde ölü ve yaralı sayısının çok fazla olmamasının nedeni ilk sallantıdan sonra insanların büyük çoğunluğunun evlerini terk etmesiydi. Örnek olarak ilk depremden sonra Gori hapishanesinde bulunan 163 mahkum Tiflis'e nakledilmiştir. İkinci deprem sırasında ise hapishane tamamıyla yıkılmıştı[22]. Mahkûmlar tahliye edilmemiş olsaydı felaket daha da büyük olacaktı.

Depremde ilk kurtarma çalışmalarında 200 insan cesedi enkazdan çıkartılmıştı[23]. Bunun dışında 203 ağır, 94 hafif yaralı insan tedavi amaçlı olarak Tiflis'e gönderildi. Depremdeki kayıpların 47'si ilk deprem sırasında Gori şehrinden sadece 3-4 km güneyde bulunan Khidistavi köyünde meydana geldi[24]. Khidistavi'nin dışında Uplisjikhe köyünde de bütün evler tahrip olmuş ve 20 ceset enkazdan çıkarılmıştı[25].

Depremde demiryolu istasyonları da zarar görmüştü. Gori tren istasyonunun dışında Grakali[26], Upliszikhe ve Skra istasyonları ve bu istasyonlardaki diğer binalar yıkılmışlardı. Ayrıca Grakali ile Skra arasında kalan demiryolu rayları tahrip olmuştu. Bu nedenle Gori'ye tren ile ulaşmak mümkün değildi. Depremzedelere yardımın büyük çoğunlukla demiryolu ile yapılacağı için Gürcü hükümeti ilk önce demiryolu ve istasyonlarının tamiri için çaba sarf etti. Yoğun çalışmalar sayesinde 22 Şubat akşamı tren hattı tekrar kullanıma açıldı[27].

---

[19] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 5.
[20] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.
[21] NA, FO, 371/ 4968, E2429, Kartsivadze & Natchavariani - 3 March 1920 - Inclosure Mr. Wardrop (Tiflis) to Foreign Office (2 March 1920); *The Georgian Mail*, 10 March 1920, n. 32, s. 1. Tamamıyla tahrip olan 20 köyden tespit edilen 13'ü şu şekildedir: Khidistavi, Okhera, Skra, Doessi, Khelbutani, Upliszikhe, Karagadji, Khandaki, Urbinissi, Khovle, Tortisa, Ateni ve Sasireti (*La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 5).
[22] *Te Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.
[23] *The Manchester Guardian*, 14 April 1920, s. 11.
[24] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.
[25] *The Near East*, 26 February 1920, n. 64, s. 3.
[26] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1; *The Near East*, 26 February 1920, n. 64, s. 3.
[27] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 5.

20 Şubat 1920 tarihli deprem, Gori ve etrafında yaşayan insanları evsiz bırakmakla birlikte bütün mal varlıklarını kaybetmelerine neden oldu. İnsanların kaybettiği maddi kaybın milyarlarca ruble olduğu yetkililer tarafından tahmin edilmektedir[28]. Depremden sonra Gori ve çevresinde halk şehri terk ederek Tiflis'in yolunu tutmuştu. Hal böyle olunca Tiflis istasyonu Gori ve civarından gelen çok sayıda mülteci ile dolup taştı. Bunların durumları oldukça kötüydü. *The Near East* gazetesinin tasvirine göre kadınlar battaniye ya da kilimlere sarılmışlar, çocukların ise giyecek herhangi bir şeyleri yoktu[29]. Soğuk ve açlığa maruz kalan bu depremzedelerin[30] aynı zamanda salgın hastalıklara da yakalanmasından endişe ediliyordu[31]. Depremin izlerini *La République Géorgienne* gazetesindeki şu sözler çok iyi tarif etmektedir: "*Binaların yıkılmasının ardından, şehir içerisinde tozdan hiçbir şeyi ayırmak mümkün değildir, her tarafı kaos ortamı sarmıştır… Korku ve düzensizlik artmaktadır*"[32]. Durumları bu şekilde olan depremzedelere acil olarak yardım yapılması gerekliydi.

3. DEPREM İÇİN YAPILAN YARDIMLAR

3.1. Gürcistan Hükümeti'nin Yardımları

20 Şubat 1920 tarihinde Gori'de meydana gelen depremin hemen ardından Gürcü hükümeti depremin oluşturduğu yaraları sarmak için harekete geçti. Depremin meydana geldiği gün hükümet, *Deprem Yardım Komitesi*'ni kurdu. Komitenin başkanlığına Adalet Bakanı A. Arsénidzé üyelerine ise İçişleri Bakanı B. Djaparidze ve Genelkurmay'dan A. Saloukvadzé getirildi. Komite tüm afet yardımlarından sorumlu en üst makam olacaktı ve şehir meclislerine komiteye tam destek vermeleri için emirler gönderildi. İaşe Bakanı da komiteye iaşe maddeleri ve para sağlamakla sorumlu tutuldu. Komite aynı zamanda devlete ait malzeme ve araç-gereçler ile depremzedelere yardım için toplanan paraları kullanma hakkına sahip olacaktı[33].

Gürcü hükümeti depremin olumsuz etkilerini bir an önce gidermek için Gürcü halkını da depremzedelere yardıma seferber etmeye çalışmaktaydı. Bu amaçla Gürcistan Başbakanı Noy Jordanya, Gürcü halkına depremzedelere yardım etmeleri için 21 Şubat'ta şu çağrıyı yayınladı:

> *"Bu ayın 20'sinde meydana gelen deprem Gori'yi tamamıyla tahrip etmiştir. Etraftaki köyler ve demiryolu istasyonları da yıkılmıştır. Binlerce, on binlerce insan evsiz kalmış, aç ve yarı çıplak vaziyettedir. Birçok insan yıkılan binaların enkazları altında gömülmüştür. Ben sizi felaketzedeleri kurtarmak için hükümet ile birlikte çalışmaya davet ediyorum. Bütün halkımız Kartli, antik Gori kentimiz*

[28] NA, FO, 371/ 4968, E2429, Kartsivadze & Natchavariani - 3 March 1920 - Inclosure Mr. Wardrop (Tiflis) to Foreign Office (2 March 1920); *The Georgian Mail*, 10 March 1920, n. 32, s. 1.
[29] *The Near East*, 26 February 1920, n. 64, s. 3.
[30] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 5.
[31] *The Near East*, 22 February 1920, n. 62, s. 1.
[32] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 5.
[33] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 7.

için yardım etmek ve tahrip olan Gürcü köylerini yeniden yapmak için destek vermek zorundadır.

Devletin yardımı denizde bir damladır. Esas olan bütün halkın kardeşlerine yardım etmeleridir.

Vatandaşlar Gori'ye yardım kampanyasına katılın.

Gori yeniden doğacaktır ve Kartli'nin kalbi olacaktır.

Hükümet Başkanı N. Jordanya"[34].

Noy Jordanya'nın yaptığı bu çağrıdan sonra *Deprem Yardım Komitesi* Başkanı ve aynı zamanda Adalet Bakanı olan Arsénidzé de bir ilan yayınlamıştır.

"Vatandaşlar!

Kartli'nin kalbi çok kötü görünmektedir. Hiçbir kelime kardeşlerimizin dehşetini ve talihsizliğini onlara karşı olan ilgisizliğin taş kalpliliğini tarif edemez. Yardımların yapılması için genelde koşullar abartılmaktadır, fakat şimdi durum raporlardan da daha kötüdür. Bu raporlar durum hakkında gerçekten doğru bir fikir vermemektedirler. Kartli'nin başkenti Gori artık yoktur. Burada sadece harabeler ve çok az sayıda da yarı tahrip olmuş ve duvarları çatlamış binalar vardır. Hayatta kalan insanlar ölümle karşı karşıyadırlar. Hükümet tarafından eğer ilk yardımlar yapılmamış olsaydı, açlık ve soğuk onların sonunu getirebilirdi. Fakat hükümet nasıl yardım etsin, Gori'deki kayıplar milyarları bulmaktadır. 50 köy depremden etkilenmiştir, birçok aile tamamıyla yok olmuştur. Aynı zamanda sığırlar ölmüşlerdir. Yardım için gönderilen birlikler devam olarak mezar kazmakla meşguldürler. Evsiz ve aç yaşayanlar ölenlere gıpta ile bakmaktadırlar. 50 köyden fazlası ıstırap içindedir. 30 köy ise tamamıyla yıkılmıştır.

Vatandaşlar, talihsiz kardeşlerinize yardım ediniz.

Deprem Yardım Komitesi Başkanı"[35].

---

[34] *Slovo,* 22 Fevral 1920, n. 42, s. 3; *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 7; *The Near East*, 22 February 1920, n. 62, s. 1.

[35] *The Near East*, 26 February 1920, n. 64, s. 4. Bu çağrıdan sonra *Deprem Yardım Komitesi* yeni bir çağrı daha yapmıştır. Bu çağrı da şu şekildedir:
"Korkunç ve beklenmeyen deprem talihsiz Cumhuriyeti vurdu.
Bir deprem Gori, Khidistavi, Skra ve Ateni vadisinin köylerini tahrip etti. Birçok kardeşimiz enkazın altındadır, kalanları ise bu şiddetli kışta aç ve soğukla karşı karşıyadır. Eğer biz onlara yardım etmezsek onlar yok olmaya mahkûmdurlar. Yıkılmış bir şehri ve köyleri, harabe içindeki evleri, ölüleri ve yaralıları, evsiz insanları, panik halde ağlayan kadın ve çocukları düşünelim ve daha sonra kalbimize şunu söyleyelim: bizim insan ve vatandaş olarak yerine getirmemiz gereken görev, bu talihsiz kardeşlerimizin acılarını hafifletmektir.
Bizim onların gözyaşlarını silmemiz gerekmektedir. Gerçekten felaket içerisinde olan bu insanlarla dayanışma içerisinde olmamız gerekmektedir. Sadece onların yerinde kendi çocuklarınız, kız kardeşleriniz, erkek kardeşleriniz anneniz babanız iskelet haline gelmiş olduklarını düşünün, siz her şeyi onlar için feda edersiniz. Onlar bizim en yakınımızdırlar, kanımızdan kan, etimizden ettirler. Vatandaşlar onlar bizim yardım etmeyerek

Bu çağrılara bakıldığında aslında Gürcü hükümetinin deprem karşısında nasıl aciz duruma düştüğü görülmektedir. Gürcü devlet adamları çağrılarında Gürcülerin milliyetçi duygularına hitap ederek daha etkili olmayı amaçlamışlardı.

Gürcistan Meclisi depremzedeler için ilk etapta 20 milyon ruble yardım yapılmasına ve depremden zarar gören bölgelerdeki bütün vergilerin affedilmesine karar verdi[36]. Bunun dışında depremzedeler için Gori, Mikhailovo, Suram, Borjom, Sumbatova, Tzagveri, Tzemi, Bakuriani, Kutayis, Samtredi, Poti, Signakh ve Telav'da özel sığınaklar, hastaneler ve aşevleri kuruldu. Gori'de düzeni sağlamak için gönderilen Halk Muhafızları özel birliklerinin dışında, istihkâm erleri de enkazları araştırarak molozların altından insanları kurtarmak ve evsiz insanlar için çadırlar ve tahtadan sığınaklar inşa etmek için görevlendirildiler. Evsiz kalan insanlar için birçok çadır ve barınak inşa edildi. Bunun dışında büyük barakaların yapımı da sürmekteydi. Yaşça büyük okul öğrencilerinin bazıları Halk Muhafızlarına harabe halindeki evlere göz kulak olmak konusunda yardım etmekteydiler. Teknik okullardaki yaşça büyük öğrenciler ise teknik uzmanlara çalışmalarında yardımcı olmaktaydılar[37].

Depremden zarar gören insanların sığındığı birçok kasaba ve köylerde yeni düzenlemeler yapılmaktaydı. Öğrencilerin eğitimi için ise Tiflis'teki yüzlerce öğretmen seferber edildi. En büyük sıkıntılardan birisi de alet ve edevat meselesiydi. Alet ve edevatın az olması nedeniyle çalışmak isteyenlere görev verilememekteydi[38].

Hükümet tarafından kurulan *Deprem Yardım Komitesi*, depremzedelere buğday, şeker, konserve ve diğer gıda maddelerini ulaştırmaktaydı. Depremzedeler için kurulan hastanelerin dışında demiryolu boyunca seyyar sağlık treni oluşturularak[39] hem hastalar tedavi edilmiş hem de ağır yaralıların daha büyük hastanelere nakli sağlanmıştı.

Depremin meydana geldiği günden beri birçok Gürcü devlet adamı Gori ve diğer deprem bölgelerini ziyaret etmişlerdir. Gürcü Hükümeti Başkanı Jordanya, İçişleri Bakanı Ramişvili, Savaş Bakanı Lordkipanidze, Adalet Bakanı aynı zamanda *Deprem Yardım Komitesi* Başkanı Arsénidzé, Gürcü Meclisi'nin birçok üyesi ve diğer resmi görevlilerle 26 Şubat günü deprem bölgesine bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Jordanya özellikle Khidistavi ve Gori'yi ziyaret ederek ve felaketzedeler için yapılan evlerle bizzat ilgilendi. Jordanya aynı zamanda geçici barınaklarda da incelemelerde bulundu[40]. Üst düzey Gürcü yetkililerinin deprem bölgesini ziyareti, depremzedelere moral verirken bölgeye yapılacak yardımları da hızlandıracağı muhakkaktır.

---

kendilerini şansa bıraktığımız fikrine sahip olmamalıdırlar. Biz onlarla ilgileniyor ve onları destekliyoruz. Bu destek bütün bir halde ve hızla
Deprem Yardım Komitesi (*La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 6-7).

[36] *Chicago Daily Tribune*, 10 March 1920, s. 4; *The Near East*, 26 February 1920, n. 64, s. 3; *New York Times*, 10 March 1920, s. 17; *Boston Daily Globe*, 10 March 1920, s. 5; *The Washington Post*, 10 March 1920, s. 9; *The Atlanta Constitution*, 10 March 1920, s. 1.

[37] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.

[38] *The Near East News*, 2 March 1920, n. 68, s. 3.

[39] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 5.

[40] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.

Depremzedelerin anısını taze tutmak için 3 Mart Çarşamba günü Tiflis Meclisi tarafından Gori günü olarak ilan edilmişti. Bunun dışında depremzedeler için yeni bir yardım kampanyası başlatıldı[41]. Ayrıca Gürcü halkı da depremzedelere yardım etmekteydi. Birçok Gürcü zengini depreme maruz kalanları kendi evlerine götürmüşlerdi. Hatta bazı Gürcüler evlerinde 20 kadar felaketzedeye bakmaktaydılar. Bunların dışında birçok işçi ve memur kendi aylıklarının bir kısmını depremzedeler için bağışlamışlardır[42].

Gürcü hükümeti ve halkı kendi imkânları ölçüsünde depremin yaralarını sarmaya çalışmaktaydı.

3.2. Diğer Devletlerden Gelen Yardımlar

Gürcistan'ın dışında depremin meydana geldiği sırada Kafkasya'da siyasi temsilcilikleri bulunan İngiltere, İtalya, Fransa ve Amerika gibi İtilaf devletleri ile Azerbaycan, Ermenistan ve İran gibi bölge devletleri de 1920 Gori depremine yardım göndermişlerdir.

1920 Şubat ayında İngiltere'nin Kafkasya Baş Komiseri Oliver Wardrop idi. Misyonu Tiflis'te bulunan Wardrop Gori'ye 24 Şubat'ta özel bir ziyaret gerçekleştirdi[43]. Wardrop gezi sırasında edindiği izlenimleri bir gün sonra İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bir telgraf ile iletmişti. Telgrafta yaklaşık olarak 70.000 insanın barınak, battaniye, yiyecek ve tıbbi malzemelere ihtiyacı olduğunu söyleyen Wardrop, Londra'dan İstanbul ve Batum yoluyla yardım yapılması gerektiği üzerinde durmaktaydı[44].

Wardrop 2 Mart'ta İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bir telgraf daha göndererek Gürcü Başbakanı Jordanya ve karısının *Society Maternity Child Welfare* ve benzeri İngiliz cemiyetlerinin depremzedelere yardım etmesi için ricada bulunduklarını iletmiştir. Jordanya İngiltere'den özellikle yiyecek, giyecek, çizme ve yatak talep etmekteydi[45].

Wardrop'un telgrafları üzerine İngiliz hükümeti, Gori'deki insanlar için 1919/20 Diplomatik ve Konsolosluk bütçesinden karşılanmak üzere 1.000 İngiliz poundu (yaklaşık 400.000 ruble[46]) yardım edilmesine karar vermişti. İngiliz hükümeti ayrıca bu yardımın Amerikan ve Fransız misyonlarının yapacakları yardımlardan da hiçbir şekilde fazla olmamasını istemekteydi[47]. İngiliz Dışişleri Bakanlığı 4 Mart'ta bu koşulun gerçekleşmesi şartıyla Wardrop'u Gürcü hükümetine 1.000 pound yardım vermekle yetkili kıldı[48].

---

[41] *The Near East News*, 2 March 1920, n. 68, s. 3.
[42] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.
[43] *The Georgian Mail,* 3 March 1920, n. 32, s. 1.
[44] NA, FO, 371/ 4968, E880, Mr. Wardrop (Tiflis) to Foreign Office (25 February 1920).
[45] NA, FO, 371/ 4968, E1229, Mr. Wardrop (Tiflis) to Foreign Office (2 March 1920).
[46] 1919 Kasım ayında 1 İngiliz poundu=400 rubledir (NA, FO, 371/ 3664, 151706, General Milne (Commanding in Chief Army of Black Sea) to War Office – 20 November 1919).
[47] NA, FO, 371/ 4968, E924, Treasury to Foreign Office (3 March 1920).
[48] NA, FO, 371/ 4968, E924, Foreign Office to Mr. Wardrop (Tiflis) (4 March 1920). Bu arada Gürcülerin Londra'daki temsilcisi Gambaşid'ze de Gori depremi için İngiliz hükümetine başvurmuştu. İngiliz Dışişleri Bakanlığı ise Gambaşidze'ye cevapta 1.000 pound yardımda bulunulacağını söylemişti (NA, FO, 371/ 4968, E1229, Foreign Office to Djahellie / Monsieur Gambashidze (Georgian Delegation) - 17 March 1920).

Wardrop da bu tutarı Gürcü yetkililere iletti. Aynı zamanda Wardrop kendi şahsî parasından 50 pound yardımda bulunmuştur[49].

İngilizlerin 1.000 poundluk yardımın dışında başka bir yardım gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Fakat şu kesindir ki Kafkasya'daki İngiliz yetkililerinin bağlı olduğu İstanbul Yüksek Komiseri General Milne, İngiliz askeri stoklarından Gori felaketzedeleri için herhangi bir yardımın yapılmasına izin vermemişti[50]. 1919 sonlarında Batum'daki petrol ihracından aylık 7.500 pound gelir bekleyen İngiltere'nin[51] deprem gibi bir doğal afet karşısındaki tavrı düşündürücüdür.

İngiltere'nin dışındaki diğer İtilaf devletleri de Gori depremine kayıtsız kalmamışlardır. Başında Albay Gabba'nın bulunduğu İtalyan Misyonu Gori depremzedeleri için ilk etapta 200.000 ruble yardımda bulunmuştur. Ayrıca İtalyanlar, misyonlarının baş doktoru Dijenko'yu maiyetiyle birlikte Gori'ye göndermiş[52] ve depremzedelere tıbbi yardımda da bulunmuştu[53].

Diğer bir İtilaf devleti olan Fransa'nın Kafkasya Misyonu başkanı Earl of Nonancourt, 21 Şubat'ta Gürcü Dışişleri Bakanlığını ziyaret etmiş ve depremzedeler için 100.000 ruble bağışladığını açıklamıştır. Nonancourt bu (fazla boşluk) ziyaretinin ardından Gori'ye giderek depremzedelerin durumu hakkında incelemelerde bulunmuştur[54]. Gori'de deprem bölgesini ziyarete Ermenistan İtilaf Devletleri Yüksek Komiseri Albay Haskell de gitmişti. Amerikalı olan Haskell 13 Mart'ta Borjom'dan hareket ederek Gori'ye gelmişti[55].

İtilaf devletlerinin yanında bölge devletleri de Gori depremi için yardımda bulundular. Azerbaycan hükümeti 3 milyon ruble yardımda bulunacağını ilan etmiştir[56]. Ermeni hükümeti 50.000 ruble ve bunun dışında Gori'ye bir sağlık birimi göndermiştir. Ermeni Milli Meclisi de hasta ve yarılar için Tiflis'e 20 yatak bağışlamayı kararlaştırmıştır. İran ise Gürcistan'a yardım olarak 820 ton pirincin ihraç edilmesine izin vermiştir[57].

Depremzedeler için İtilaf devletlerinden en fazla yardımı yapması beklenen İngiltere'nin bu konuya yeteri kadar duyarlı davranmadığı görülmektedir. Aslında diğer devletlerin de çok fazla yardım yaptıkları söylenemez. Sadece Azerbaycan hatırı sayılır bir yardım vaadinde bulunmuştur. Fakat Sovyet işgali tehdidi altında bulunan Azerbaycan'ın belirtilen yardımı da gönderip göndermediği konusunda kesin bir bilgi yoktur.

---

[49] *The Georgian Mail,* 24 March 1920, n. 34, s. 2.
[50] NA, FO, 371/ 4968, E2252, Admiral de Robeck (Constantinople) to Foreign Office (19 March 1920).
[51] NA, FO, 371/ 3664, 151706, General Milne (Commanding in Chief Army of Black Sea) to War Office (20 November 1919).
[52] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 7.
[53] *The Scotsman*, 24 February 1920, s. 7.
[54] *La République Géorgienne*, 29 Février 1920, n. 34, s. 7.
[55] *La République Géorgienne*, 28 Mars 1920, n. 36, s. 7.
[56] *La République Géorgienne*, 28 Mars 1920, n. 36, s. 8.
[57] *The Near East*, 26 February 1920, n. 64, s. 3.

4. SONUÇ

Dünya'da yaşamaya elverişli bölgelerin büyük bir kısmı deprem kuşağında yer almasına rağmen, insanlar eski tarihlerden itibaren bu kuşak içerisinde yaşamaya devam ede gelmişlerdir. Kafkasya da Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Tarihin değişik zamanlarında Kafkasya'da oldukça büyük depremler yaşanmıştı. Bu depremlerden birisi de Acara-Trialiti fay hattında 20 Şubat 1920 tarihinde meydana gelen depremdir.

Gori ve çevresini ağır bir şekilde etkileyen bu depremde 200'den fazla insan ölmüş, binlerce insan yaralanmış ve on binlerce insan evsiz kalmıştır. Depremin maliyeti ise oldukça ağırdı. Gürcistan hükümeti depremin yaralarını sarman için hemen *Deprem Yardım Komitesi*'ni kurdu. Halka da depremzedelere yardım etmesini sağlamak için çeşitli çağrılar ve ilanlar yapıldı. Fakat henüz 1918 yılında kurulan ve siyasi olarak zor bir süreç geçiren genç Gürcistan Cumhuriyeti'nin bu maliyetin altından kalkabilmesi mümkün değildi. Günler geçtikçe depremzedelerin durumu daha da kötüleşti, açlık ve salgın hastalıklar baş göstermeye başladı. 1918 yılı sonunda ve 1919 yılı başlarında Gürcistan'ı olduğu gibi bütün Kafkasya'yı işgalleri altına alan İngiltere ise Gürcü yetkililerinin kendisinden umut ettiği yardımı yapmadı. Oysaki başta petrol olmak üzere İngiltere'nin Kafkasya'daki kazanımları çok fazlaydı. İngiltere dışındaki diğer devletlerden de yeteri kadar yardım gelmemişti. Bunun en önemli nedenlerinden birisi de I. Dünya Savaşı'ndan sonra bölge devletleri arasında yaşanan çatışmaların hala devam ediyor olmasıydı.

Diğer devletlerden yeteri kadar yardımın gelmemesi Gürcü hükümetinin kendi halkına yönelmesindeki önemli bir etken olmuştur. Gürcü yetkilileri birbirleri ardına milliyetçilikleriyle tanınan Gürcü halkının bu duygularına hitap ederek deprem için yardım çağrılarında bulundu. Böylece Gori depreminin meydana getirdiği zararlar belli bir ölçüde giderilmişti. Ayrıca depremin henüz ulus devlet inşası aşamasında olan Gürcistan Cumhuriyeti'nde millî bilincin oluşmasına katkısı olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi (BOA)

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi (ATASE)

The National Archives of United Kingdom (İngiliz Millî Arşivleri) (NA)

Gazeteler

Boston Daily Globe

Chicago Daily Tribune

La République Géorgienne

Manchester Guardian

New York Times

Slovo

The Atlanta Constitution

The Georgian Mail

The Georgian Messenger

The Manchester Guardian

The Near East News

The Scotsman

The Times

The Washington Post

Kitap ve Makaleler

Ayhan, E., E. Alsan, N. Sancaklı, S.B. Üçer, *Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1980.

Lang, David Marshall, *A Modern History of Georg*ia, Weidenfeld and Nicolson, London, 1962.

Rose, John Donald, *British Foreign Policy in Relation to Transcaucasia 1918-1921*, Basılmamış Doktora Tezi, University of Toronto, 1985.

Şahin, Enis, *Türkiye ve Maverâ-yı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Ankara, 2002.

Varazanashvili, Otar, Nino Tsereteli, Teimuraz Muchadze, "Seismotectonic Conditions and Seismic Risk for Cities in Georgia", *Risk Assessment As a Basis for the Forecast and Prevention of Catastrophies*, ed. I. Apostol, W.G. Coldewey, D.L. Barry, D.W.G Reimer, IOS Press, 2008, ss. 26-34.

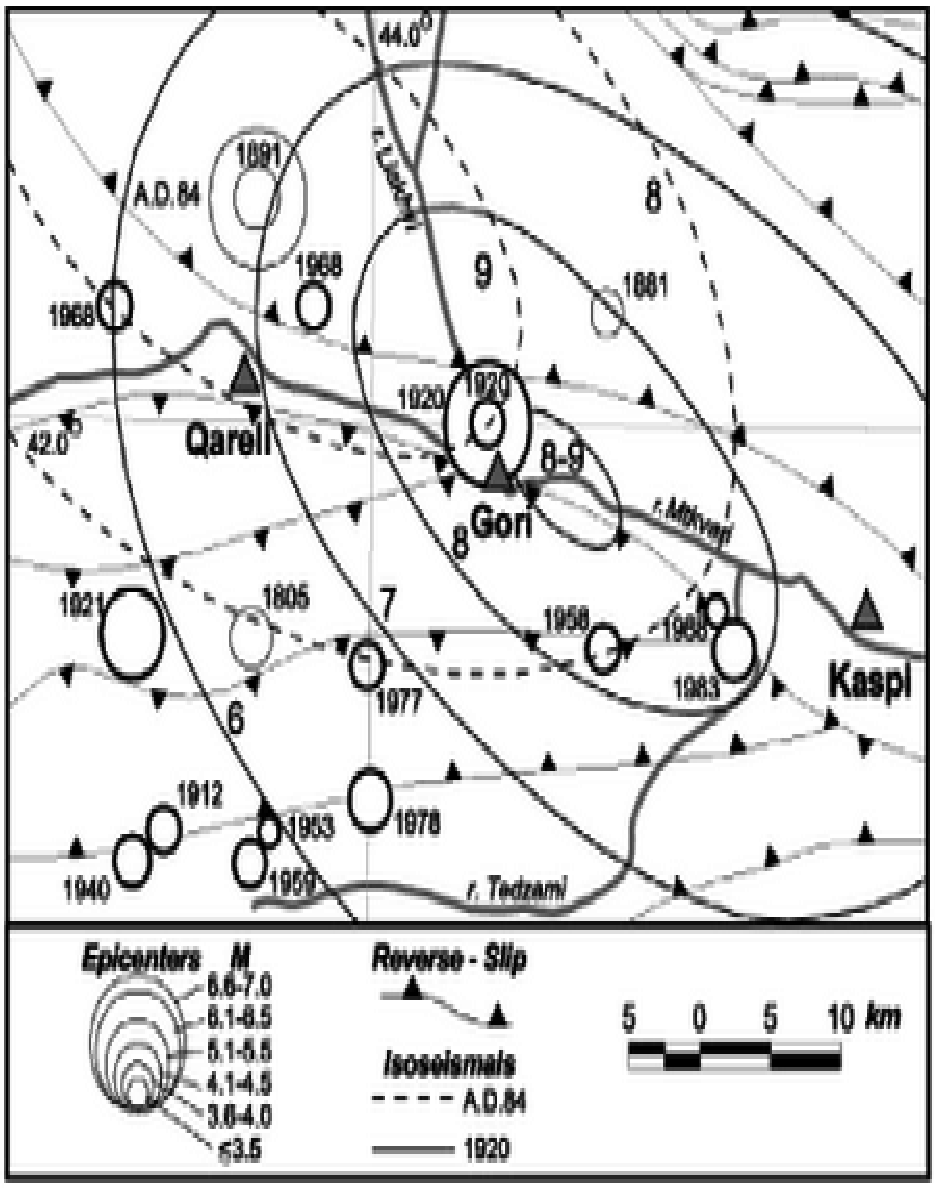
Woytinsky, Wladimir, *La Démocratie Géorgienne*, Librairie Alcan Levy, Paris, 1921.

EKLER

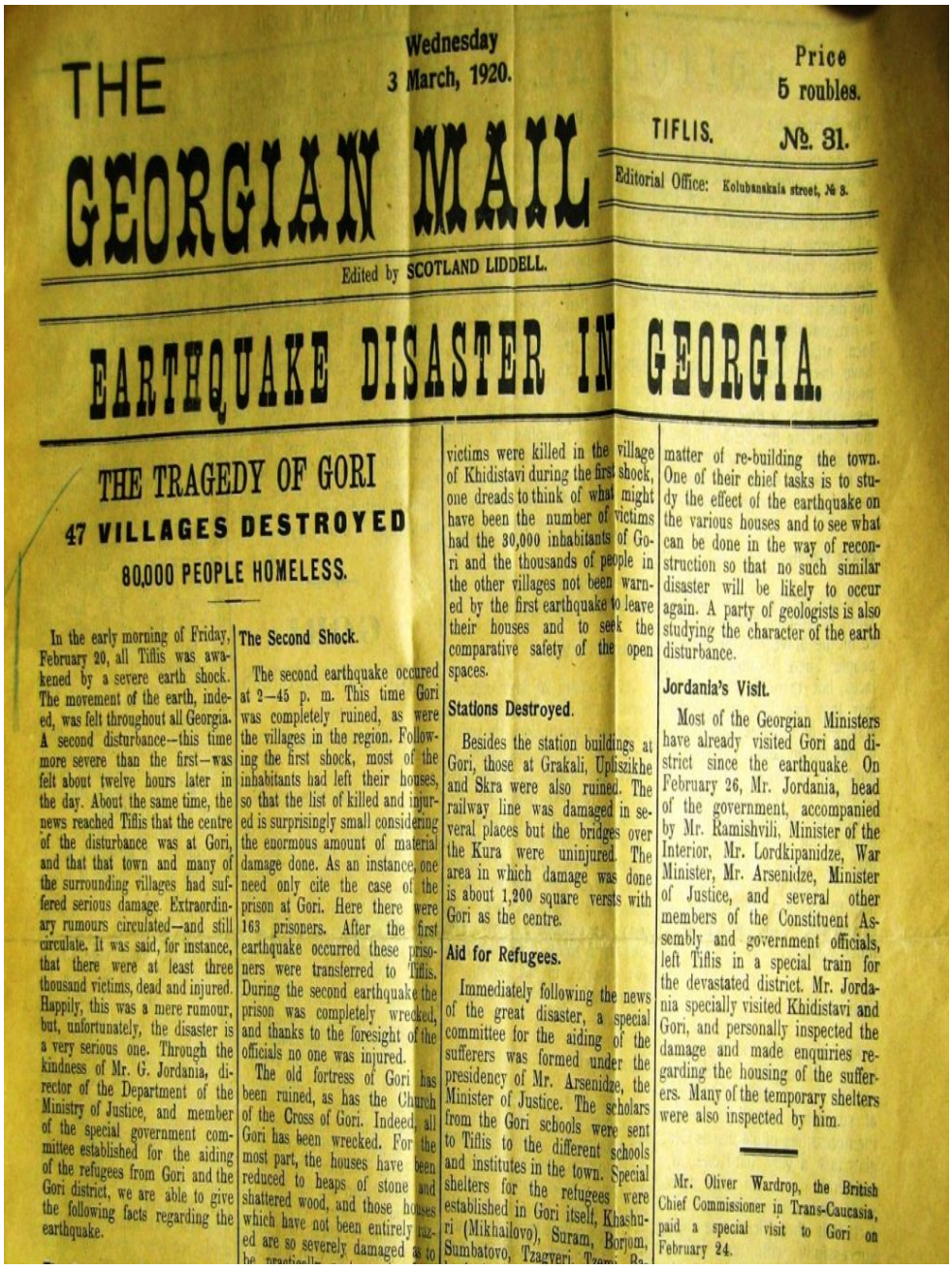
Gori depreminin haritası[58].

[58] *Chicago Daily Tribune*, 10 March 1920, s. 4.

Gori ve çevresinin sismolojik haritası ve o bölgede tarih boyunca meydana gelen büyük depremler[59].

[59] Varazanashvili, "Seismotectonic Conditions and Seismic Risk for Cities in Georgia", s. 30.

THE GEORGIAN MAIL

Wednesday 3 March, 1920.

Price 5 roubles.

TIFLIS. №. 31.

Editorial Office: Kolubanskaia street, № 8.

Edited by SCOTLAND LIDDELL.

EARTHQUAKE DISASTER IN GEORGIA.

THE TRAGEDY OF GORI

47 VILLAGES DESTROYED

80,000 PEOPLE HOMELESS.

In the early morning of Friday, February 20, all Tiflis was awakened by a severe earth shock. The movement of the earth, indeed, was felt throughout all Georgia. A second disturbance—this time more severe than the first—was felt about twelve hours later in the day. About the same time, the news reached Tiflis that the centre of the disturbance was at Gori, and that that town and many of the surrounding villages had suffered serious damage. Extraordinary rumours circulated—and still circulate. It was said, for instance, that there were at least three thousand victims, dead and injured. Happily, this was a mere rumour, but, unfortunately, the disaster is a very serious one. Through the kindness of Mr. G. Jordania, director of the Department of the Ministry of Justice, and member of the special government committee established for the aiding of the refugees from Gori and the Gori district, we are able to give the following facts regarding the earthquake.

The Second Shock.

The second earthquake occured at 2—45 p. m. This time Gori was completely ruined, as were the villages in the region. Following the first shock, most of the inhabitants had left their houses, so that the list of killed and injured is surprisingly small considering the enormous amount of material damage done. As an instance, one need only cite the case of the prison at Gori. Here there were 163 prisoners. After the first earthquake occurred these prisoners were transferred to Tiflis. During the second earthquake the prison was completely wrecked, and thanks to the foresight of the officials no one was injured.

The old fortress of Gori has been ruined, as has the Church of the Cross of Gori. Indeed, all Gori has been wrecked. For the most part, the houses have been reduced to heaps of stone and shattered wood, and those houses which have not been entirely razed are so severely damaged as to

victims were killed in the village of Khidistavi during the first shock, one dreads to think of what might have been the number of victims had the 30,000 inhabitants of Gori and the thousands of people in the other villages not been warned by the first earthquake to leave their houses and to seek the comparative safety of the open spaces.

Stations Destroyed.

Besides the station buildings at Gori, those at Grakali, Upliszikhe and Skra were also ruined. The railway line was damaged in several places but the bridges over the Kura were uninjured. The area in which damage was done is about 1,200 square versts with Gori as the centre.

Aid for Refugees.

Immediately following the news of the great disaster, a special committee for the aiding of the sufferers was formed under the presidency of Mr. Arsenidze, the Minister of Justice. The scholars from the Gori schools were sent to Tiflis to the different schools and institutes in the town. Special shelters for the refugees were established in Gori itself, Khashuri (Mikhailovo), Suram, Borjom, Sumbatovo, Tzagveri,

matter of re-building the town. One of their chief tasks is to study the effect of the earthquake on the various houses and to see what can be done in the way of reconstruction so that no such similar disaster will be likely to occur again. A party of geologists is also studying the character of the earth disturbance.

Jordania's Visit.

Most of the Georgian Ministers have already visited Gori and district since the earthquake. On February 26, Mr. Jordania, head of the government, accompanied by Mr. Ramishvili, Minister of the Interior, Mr. Lordkipanidze, War Minister, Mr. Arsenidze, Minister of Justice, and several other members of the Constituent Assembly and government officials, left Tiflis in a special train for the devastated district. Mr. Jordania specially visited Khidistavi and Gori, and personally inspected the damage and made enquiries regarding the housing of the sufferers. Many of the temporary shelters were also inspected by him.

Mr. Oliver Wardrop, the British Chief Commissioner in Trans-Caucasia, paid a special visit to Gori on February 24.

The Georgian Mail gazetesindeki Gori depremi ile alakalı haber.